UVOD

1. Post komunistička demokratija

1.1. Diskursi demokratske tranzicije

U 1989-toj godini probudila su se velika očekivanja u pogledu demokratske transformacije u zemljama koje će se uskoro nazvati postkomunisti
č
kim svijetom.

1989. godine post-kounistički svijet je bio svjedok mnogih događaja: ekonomske katastrofe, međuetnič ki ratovi, građanski konflikti, politič
ka nestabilnost...

naravno neke zemlje su bile mnogo usoješnije u raznim dimenzijama tranzicije. [1]

U post-komunističkim društvima ima više raznih interpretacija o tome šta konstituiše suštinu demokratije. Politi čki akteri u ovim društvima često pravdaju sopstvene projekte i preferirane politi čke poretke jezikom demokratije-
č
ak i kad su ovi projekti direktno suprotstavljeni jedni drugima.

Među onima koji se bave proučavanjem post-komunističke političke transformacije bilo je previše onih prema čijem mišljenjuje adekvatan model demokratije bio minimalisti
č
ki ili elektorski. Ovaj model se bazira na opisu realisti
č
ne demokratije Jožefa Šumperta, kao izborne borbe izme
đu nadmeć
u
ć
ih elita. Obi
č
ni gra
đani imaju privremenu glasač
ku ulogu u ovom modelu, ali se tretiraju kao ne informisani i apati
č
ni i zbog toga nesposobni da vrše efektivnu kontrolu nad sadržajem javne politike.
[1]

Treba da prestanemo da brinemo o političkoj tranziciji ili transformaciji kada jednom dođe do kompetitivnih izbora. Džon Miler kaže :
[2]

Ve
ć
ina
post
-
komunisti
č
kih
zemalja
Centralne
i
Isto
č
ne
Evrope
je
,
prakti
č
no

,
zavr
š
ila
tranziciju
ka
demokratiji
...
ono
š
to
one
sad
imaju
je
uglavnom
to
.
One
su
ve
ć
potpuno
razvijene
demokratije
ako
koristimo
kao
model
stvarne
zapadne
zemlje
(
nasuprot
nekoj
vrsti
lebde
ć
eg
ideala
) ...
posljedica
sada
mo
ž
e

biti
smisleno
smirivanje
pri
č
e
o
tranziciji
i
stavljanje
tihog
,
dostojanstvenog
,
kraja
novom
polju
tranzitologije
.
[2]

1.2 .Socijalna demokratija prema liberalizmu

Socijalni demokrate vjeruju u supstancijalnu intervenciju države u tržišnu ekonomiju zajedno sa vladinim ulaganjem u programe blagostanja. Tako demokratski sistem treba da učini više od dopuštanja gra
đanima da postavljaju zajtjeve i ponude; treba da obezbjede da građanske ptrebe budu zadovoljene. Kao kontrast liberali vjeruzju da civilno društvo može i treba da podrazumijeva mnoge od zadataka koje socijalne demokrate pripisuju državi. Liberali vjeruju u minimalnu državu i maksimalan prostor za tržište. Pravi liberali vjeruju da je ovakav aranžman prigodan bilo gdje i bilo kada. Zastupnici
[2]
š
ok
terapije
[2]
,

primjenjene
u
Poljskoj
poslije
1989,
preuzimaju
neke
liberalne
savjete
za
vremenski
ograni
č
en
tranzicioni
period
,
ali
,
tako
đe, zahtjevaju jaku intervencionistič
kudr
ž
avu
koja
terba
da
kreira
novi

tr
ž
i
š
ni
poredak
.

2.Teorija društvene promjene i postsocijalistička transformacija istočno-evropskih zem alja

Razdoblje poslije preokreta i 1989. godine moglo bi se sa stanovišta društvene teorije označiti kao
vrijeme
intenzivnih
poku
š
aja
da
se
defini
š
u
osnovne
pretpostavke
jedne
nove
op
š
te
teorije
dru
š
tvene

promjene
.
Do
kraja
devedesetih
godina
savremeno
dru
š
tvo
je
uglavnom
posmatrano
u
okviru
š
eme
koja
savremeni
svijet
dijeli
na
dvije
me
đusobno suprotstavljene
[2]
dru
š
tvene
formacije
[2]
-
kapitalizam
i
socijalizam
.
Takva
podjela
je
u
periodu
od
gotovo
pola
vijeka
bila

dominantna
u
nj
š
irem
krugu
dru
š
tvenih
nauka
.
Preokret
iz
1989.
godine
otvorio
je
niz
pitanja
od
bitnog
zna
č
aja
za
svaku
op
š
tu
teoriju
dru
š
tvene
promjene
.
Prije
svega
je
postavljeno
pitanje
da
li
ovaj
preokret
ozna
č

ava
kraj
samo
jednog
oblika
socijalizma
ili
je
njime
nagovje
š
ten
kraj
svake
ideje
o
socijalizmu
kao
mogu
ć
em
projektu
dru
š
tva
budu
ć
nosti
?
Pove
ć
an
je
interes
sociologa
i
drugih
dru
š
tvenih
teoreti
č
ara
za
procese
,

oblike
i

č
inioce
dru
š
tveni
promjena
u
razli
č
itim
tipovima
savremenih
dru
š
tava
.
U
vezi
s
ovim
o
ž
ivjele
su
i
rasprave

pretpostavkama
i
mogu
ć
nostina
zasnivanja
jedne
op
š
te
teorije
dru
š
tvene
promjene
.

Ovim pitenjem svojevremeno se bavio i Talkot Parsons, najistaknutiji predstavnik funkcionaliusti č kog shavtanja dru š tva u sociologiji druge polovine 20. vijeka. On je dugo zastupao gledi š te da je na sada š njem stepenu razvoja sociologije kao nauke jedna op š

ta
teorija
dru
š
tvene

promjene
nemogu
ć
a
iz
razloga
š
to
se
jo
š
ne
raspola
ž
e
pouzdanim
saznanjima
o
pojedinim
procesima
unutar
dru
š
tvenog
sistema
.
Ovakav
stav
Parsons
je
poslije
donekle
ubla
ž
io
.

Pošto se sva društva kreću od nižih ka višim stepenima složenosti, čime povećavaju svoje

mogu
ć
nosti
prilago
đavanja na promjene okoline, Parsons je procese društvene evolucije opisao pomoć
u
sintagme
[2]
evolutivne
univerzalije
[2]
.

Pod univerzalijama je podrazumijevao inovacije koje društvima obezbjeđuju da bitno povećaju
svoje
adaptivne
sposobnosti
ne
samo
s
gledi
š
ta
pre
ž
ivljavanja
ve
ć
i
s
gledi
š
ta
mogu
ć
nosti
da
obezbjede
dalje
.

3. Društvena i sistematska integracija post socijalističkih društava

Jedna od osobenosti dosadašnjih proučavanja istočno eropskih društava sastoji se u naizmje
ni čnoj u
potrebi
dvije
razli
č
ite
teorijske
perspektive
.
U
jednom
slu
č
aju
uglavnom
se
imaju
u
vidu
procesi
dezintegracije
ovih
dru
š
tava
kao
odre
đenih oblika državne organizacije, dok se u drugom sluč
aju
one
prete
ž
no
vide
kao

osobeni
globali
dru
š
tveni
entitet
.
Oba
pristupa
su
relevantna
u
teorijskom
smislu
,
ali
nije
opravdano
njihovo
č
esto
preklapanje
,
tj
.
nedovoljno
razlikovanje
.

Raspad državne organizacije nekih istočno evropskih zemalja uglavnom je posljedica promjen
a do koji
h j
e
do
š
lo
unutar
njihovih
ekonomskih
i
politi
č
kih
sistema

.
Rije
č
je
o
promjeni
dru
š
tvenog
poretka
koji
je
postojao
i
u
etni
č
ki
heterogenim
dr
ž
avnim
zajednicama
.
I
ako
su
ovdje
procesi
dr
ž
avne
i
dru
š
tvene
dezintegracije
okon
č
ani
istovremeno
njihov
doprinos
dru
š
tvenoj

promjeni
ni
izdaleka
nije
podjednak
.
To
zna
č
i
da
je
raspad
dr
ž
avnih
okvira
.
Zbog
toga
se
ovdje
razmatraju
samo
procesi
integracije
i
dezintegracije
postsocijalisti
č
kih
dru
š
tava
.

U okviru nekoliko vodećih teorijski orjentacija, prije svega funkcionalizma, marksizma i konflikt
ne teori
je , p
otra
ž
eni
su
novi

odgovori
na
prastaro
pitanje
:
kako
se
dru
š
tvo
mo
ž
e
odr
ž
ati
kao
cjelovita
zajednica
,
odnosno
na
koji
na
č
in
svi
njegovi
va
ž
ni
dijelovi
mogu
biti
š
to
č
vr
šć
e
povezani
?
Dva
nj
č
e

šć
a
odgovora
na
oo
pitanje
svode
se
na
nepohodnost
prihvatanja
izvjesnog
skupa
zajedni
č
kih
vrijednosti
odnosno
u
č
vr
šć
ivanje
solidarnosti
izme
đu grupa koje zauzimaju različ
ita
mjesta
u
dru
š
tvenoj
podjeli
rada
.
U
toku
nekoliko
posljednjih
decenija
pojavilo
sevi
š
e
teorijskih
modela

za
prou
č
avanje
dru
š
tvene
integracije
odnosno
dezintegracije
.
Jedan
od
njih
izgra
đen je na ideji o specifič
nom
karakteru
odnosa
izme
đu ključ
nih
dijelovaglobalnog
dru
š
tva
.
Pri
tome
se
po
š
lo
od
pretpostavke
da
su
polo
ž
aji
i
funkcije
pomenutih
podsistema
takoure
đeni da jedni druge opslužuju, a da se istovremeno ne ograničuju.

ava
autonomnost
ciljeva
svakog
od
njih
.
[2]

U ovakvom modelu društvenog sistema ne pridaje se dominantan položaj ni jednom podsiste
mu iako
na
socijetalnom
nivou
postoje
izvjesni
mehanizmi
č
ije
sun
funkcije
prevashodno
koordinativne
a
ne
integrativne
prirode
.
Ovi
mehanizmi
obezbje
đuju samo opštu ljestvicu društvenih vrijednosti, koje svaki podsistem prevodi na jezik svijih inperativnih potreba i zahtjeva. Međutim glavni potencijali integrativnih energija stvaraju se pri uzajamnom djelovanju podsistema, a ovi ostvaruju putem njegovog prilagođavanja. Ovo prilagođavanje nije ništa drugo do usaglašavanje eventualno divergentnih pravaca razvoja pojedinih djelova globalnog društva, bez bitnih promjena u sistemu kao cjelini.

Sociološki pristup analizi društava Istočne Europe prije svega je podrazumijevao proučavanje raznih aspekata njihove društvene integracije. U tom smislu u centru pažnje istraživača bili su odnosi između njihovih vodećih elita-partijske birokratije i tehnokratije. Između ovih grupacija postojale su latentne, povremeno i manifestne tenzije, kao izraz osnovne protivrječnosti jednog osobenog tipa društvenog poretka.

U procesu postsocijalističke transformacije najdublji procesi su svakako zahvatili tzv.srednje slojeve, prije svega razne kategorije kvalifikovanih radnika, stručnjaka i intelektualaca. Njihove "životne šanse" danas su ograničene po više osnova, prije svega zbog drastično smanjene zaposlenosti u onim granama privrede i društvenih službi u kojima je kompjuterizacija učinila izlišnim mnoga klasična činovnička odnosno nemanuelna zanimanja. S razlogom se zato može pretpostaviti da je svijevrsna erozija srednjih slojeva znatno potkopala osnove društvene integracije u svim istočno evropskim zemljama. Tačnije rečeno, ova vrsta integracije ima protivrječan karakter, budući da se na vrhu stratifikacijske ljestvice naziru oblici povezivanja vodećih elita, dok se na njenim srednjim i nižim stepenicama koncentrišu mnoge društvene napetosti i protivrečnosti. Društvene elite sve otvorenije ističu svoje prikriveno sebične interese, dok se ostali najširi društveni slojevi teško oslobađaju poznate ideologije ²očekivnja² da država i dalje bude glavni, gotovo jedini redistributer društvenih dobara i nagrada. Ovi poslednji ne posjeduju jasno kristalisanu svijest o mogućnostima prepoznavanja i zaštite sopstvenih ekonomskih interesa, jer su se našli u procjepu između dvije očigledne neminovnosti – sve šire nezaposlenosti i osobene , pljačkaške privatizacije do juče zajedničkih dobara i usluga. Manifestna protivrječnost interesa pojedinih djelova društvene strukture karakteriše razvoj svih prelaznih društava koja nisu uspjela da učvrste pravila i vrijednosti nastupajućeg tipa društvene organizacije.

---

[1] Zvonko Lerotic: Jugoslovenska politička klasa i feudalizam, Zagreb 1989.a

[2] Vidojević, Z. Institut društvenih nauka, Beograd.

4. Političke krize u post- socijalističkim zemljama

Prema definiciji Leonarda Bindera, kriza je ²ono stanje (ishod određenih spoljašnjih i unutrašnjih promjena elemenata sistema)u kojem su temeljne institucionalizovane vrijenosti političkog sistema praktično dovedene u pitanje i u kojem se rutinski odgovori sistema pokazuju kao ne djelotvorni i neadekvatni ². Krize obično u

početku izazivaju niz reakcija

samog režima koje imaju za cilj da koriguju situaciju.

Političke krize bismo mogli klasifikovati na sledeći način:

- Kriza efikasnosti
- Kriza političkog legitimiteat
- Kriza političkog identiteta

Kriza efikasnosti može dovesti do reforme unutar režima, a da on ne izgubi svoj identitet. Kriza legitimiteta obično leži u osnovi procesa tranzicije. Kriza identiteta, pod određenim okolnostima, na kraju dovodi do nestanka same države u njenom prethodnom obliku, bilo putem osamostaljivanja nekih njenih dijelova bilo kroz totalnu dezintegraciju.

Primjeri za ove krize su političke krize primjećene u Srbiji i Hrvatskoj, sa jedne strane, i u Rusiji i

Ukrajini, sa druge, počevši od dezintegracije

SSSR-a i SFRJ. Politički procesi koji su na kraju doveli do nestanka SSSR-a i SFRJ pretstavljaju teško prepoznatljive krize efikasnosti, krize legitimiteta i krize političkog identiteta.druga Jugoslavija nastaje u usljed procesa fragmentacije kolektivnog jugoslovenskog identiteta. SSSR se, naprotiv, raspada u trenutku kada je sovjetski kolektivni identitet još uvijek široko prihvaćen. Uprkos toj temeljnoj razlici postoje značajne analogije sa tačke gledišta političke stabilnosti između Srbije i Rusije, sa jedne strane (kao država nastavljča) i Hrvatske i

Ukrajine sa druge (kao osamostaljenih država). Uglavnom je politička stabilnost ovih drugih bila veća.

Srbija i Hrvatska, Rusija i Ukrajina, predstavljju primjere na kojima se mogu vidjeti različite

kombinacije tipova političkih kriza, procesa demokratizacije i raspada država. Tako, na primjer: [1]

v Srbija i Hravtska se razdvajaju usljed krize jugoslovenskog (SFRJ) identiteta; Rusija i Ukrajina, naprotiv, konstituišu se kao nezavisne države u vrijeme kada je zajednički sovjetski identitet još veoma jak, možda i jači od specifičnog ruskog ili ukrajinskog u većini oblasti.

v U trenutku raspada SFRJ i SSSR-a, u Srbiji i u Ukrajini još su bili na vlasti komunističke vođe od prije početka demokratizacije ili grupe koja potiče direktno od njih. U Hrvatskoj i Rusiji već je bilo došlo do promjene vladajuće elite, mada je i u jednom i u drugom slučaju nova elita sačuvala u svojim redovima neke članove prethodne elite.

v Srbija i Hrvatska su već održale višestranačke izbore i posjedovale osnovne institucije formalne demokratije; u Ukrajini i u Rusiji iz 1990. u Vrhovne Sovjete svake od njih, mada je bilo prihvaćeno postojanje više kandidata, odvijali su se u okvirima političkog sistema koji je i dalje bio jednopartijski.

v SRJ i Rusija smataju se nastavljačima SFRJ odnosno SSSR-a. Hrvatska i Ukrajina se definišu kao nove države i negiraju kontinuitet sa neposrednom prošlošću,mada se osjećaju kao nasljednice starijih državnih entiteta.

U slučaju sovjetskog i jugoslovenskog socijalističkog režima možemo razlikovati sledeće važne elemente u osnovama koje legitimišu svaki od njih ponaosob:

U bivšem Sovjetskom Savezu nije bilo uobičajeno da se eksplicitno govori koji su elementi oni koji daju legitimitet, mada nije teško razabrati sledeće :

- Revolucionarno porjeklo i revolucionarana etika
- Pobjeda u Drugom svjetskom ratu i svijstvo velike sile

- Ekonomska efikasnost

Legitimna važnost svakog od njih mijenjala se s vremenom. Prvi, veoma važan tokom prvih decenija, kasnije je postao prevashodno formalan, i skoro je potpuno nestao u završnom dijelu prestrojke. Ovaj poslednji , prisutan je još o uspijeha idustrijalizacije u Staljinovo vrijeme.

Za razliku od sovjetskog, jugoslovenski socijalistički režim je u brojnim prilikama eksplicitno iznosio koji su temelji aparata koji njega legitimiše: nesvrstanist, samoupravci socijalizam , bratstvi i jedinstvo među narodima koji su činili SFRJ. Ipak implicitno je koristo i druge faktore. Zbrajajući prve i druge, raspoređujući ih na način sičan onome na koji je to učonjeno sa SSSr, rezultat je sledeći :

- Postojanje jednog svjetskog socijalističkog sistema, alternativnog kapitalizmu
- Samoupravni socijalizam
- Partizanski duh
- Nesvrstanost
- Bratstvo i jedinstvo
- Ekonomska efikasmost

Kriza legitimiteta hronološki slijedi za krizom efikasnosti i tjesno je povezana sa njom. Svi faktori legitimiteta pobrojani za SSSR i SFRJ samo su garancije režima da može efikasno da riješi određena pitanja koja se smatraju veoma važnima za društvo. Režim ima legitimitet u toj mjeri u kojoj uspijeva da prenese osjećaj sigurnosti da su njegovi temelji ispravni, njegova orijentacija ona koja je poželjna pa zato on pokazuje da je savršeno sposoban da se suoči sa problemiam koji se postavljaju pred zemlju.

[1] Zvonko Lerotic: Jugoslovenska politička klasa i feudalizam, Zagreb 1989.

KOMPLETAN RAD MOZETE SKINUTI SA OVOG LINKA: download

MATURSKIRADOVI.NET - Vaš oslonac za lakše školovanje